

УДК 811.112. 2' 04/06
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.19>

АПЕЛЯТИВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КРАВЦІВ І ВЗУТТЬОВИКІВ У НІМЕЦЬКИХ ДІАЛЕКТАХ

APPELLATIONS FOR DENOTING TAILORS AND SHOEMAKERS IN THE GERMAN DIALECTS

Пец Т.Б.,

orcid.org/0000-0002-6055-3622

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології*

Львівського національного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню сілезьких, нижньопрусських і східнопомеранських апелютивів на позначення кравців і взуттьовиків XIV – XVI ст. Тут обґрунтовується актуальність дослідження зниклих, унаслідок Другої світової війни, німецьких діалектів, аналізується фахова література, характеризується історія досліджень німецьких апелютивів на позначення ремісників у колишніх східнонімецьких діалектах, визначається рівень їхньої вивченості, формулюються мета і завдання публікації, а також окреслюються перспективи подальших наукових розвідок. Крім цього висвітлюються словотвірні особливості апелютивів на позначення кравців і взуттьовиків, форми їхньої фіксації у складі сілезького, нижньопрусського і східнопомеранського діалектів. До кожної форми наводяться дані щодо часу та місця їхньої фіксації. Згідно результатів дослідження встановлено 30 апелютивів на позначення кравців та взуттьовиків. Також встановлені їхні твірні основи: а) назви ремісничих виробів; б) назви матеріалів, з яких вони виготовлені; в) назви виконуваної дії ремісником; д) за загальною характеристикою виробів. Більшість (17) апелютивів є двокореновими, однокоренових – лише 13. Другими твірними основами у різнокоренових апелютивах на позначення кравців і взуттьовиків слугують -macher, -wurcht(er) (-worcht), -schneider, -näher, -schuster, -mann, -knecht, -bußer. У межах виявлених апелютивів на позначення кравців і взуттьовиків можна виокремити сім синонімічних рядів. Засвідчені форми фіксації назв ремісників фіксують такі історичні зміни у системі консонантизму і вокалізму німецької мови: а) перехід свн. s [s] перед n в sch [š]; б) дифтонгізацію; в) підняття u > o; г) перехід w > b; д) умлаутизацію o > ö, u > ü, a > ä; е) появу придихового h; є) послаблення голосних у афіксах; ж) синкопу; з) заміну приголосного k-ch.

Ключові слова: апелютив на позначення ремісника, форма фіксації, німецькі діалекти, твірна основа, словотвір, синонім, консонантизм, вокалізм.

The article studies the Silesian, Low Prussian, and East Pomeranian appellations for denoting tailors and shoemakers of the 14th-16th centuries. The article substantiates the topicality of studying the German dialects that disappeared due to the World War II, analyses the specialized literature, characterizes the history of studying the German appellations for denoting craftsmen in the former East-German dialects, determines the level of their coverage, formulates the objective and task of the publication and outlines the perspectives of further academic research. Besides, the article provides the insight into the word-formative peculiarities of the appellations for denoting tailors and shoemakers, the form of their fixation within the Silesian, Low Prussian, and East Pomeranian dialects. Each form is accompanied by the data concerning the time and place of the fixation. According to the research results, 30 appellations for denoting tailors and shoemakers were established. The formative bases of the appellations were established: a) names of the handicrafts;

b) names of the materials of which they were produced; c) names of the craftsmen's actions; d) according to the general characteristic of the items. Majority of the appellations for denoting craftsmen are bi-root, 13 have one root. The second word-formative bases in the appellations for denoting tailors and shoemakers with the different roots are as follows: -macher, -wurcht(er) (-worcht), -schneider, -näher, -schuster, -mann, -knecht, -bußer. Seven synonymic rows can be identified within the established names of the metal-processing craftsmen. The defined forms of fixation of the appellations for denoting tailors and shoemakers fixed also various historical changes in the system of consonantism and vocalism of the German language.

Key words: appellations for denoting craftsman, form of fixation, German dialects, forming basis, word formation, synonymy, consonantism, vocalism.

Постановка наукової проблеми. Руйнування мовної картини Центральної Європи стало одним із наслідків Другої світової війни. Майже повністю зникають нижньопрусський, верхньопрусський, східнопомеранський і сілезький говори. Відповідно в середині ХХ ст. назавжди втрачається не лише «живий» говірковий матеріал для подальших досліджень, але й «міст» через який століттями поширювались запозичення не лише з німецьких діалектів, але й західноєвропейських мов у слов'янські, а також із сходу на захід. Єдиним шляхом вивчення різних груп лексики та мовних явищ зниклих говорів залишаються пам'ятки цих діалектів, словники апелювальної, ономастичної лексики та лінгвістичні атласи. Відповідно вивчення і реконструювання частково чи повністю зниклих німецьких говорів становить чималий інтерес для сучасного мовознавства, що й обґрунтовує актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом німецьким назвам ремісників окремих промислів уже присвячена низка досліджень. Наприклад, М. Голмберг збирала історичні свідчення щодо ремісничих найменувань, що стосуються обробки шкіри та дерева [11]; Р. ван де Коолвійк та У. Вітте присвятили свої спеціальні дослідження назвам виробників бочок [14; 24]; Т. Пиц – назвам ремісників шкірообробних і хутрообробних ремесел а також текстильників [1; 2]; А. Шьонфельдт – назвам ремісників, які займалися забоєм худоби та заготівлею м'яса [22]; Е. Єгер – найменуванням виробника возів у всіх німецьких діалектах [12], Б. Шір – кушнірам [21]. Середньовічні південнонімецькі назви ремісників досліджувала у своїй монографії І. Ньолле-Горнкамп [18]. Також окремим назвам ремісників присвячений дев'ятий том у «Deutscher Wortatlas» [8], а історичним назвам різноманітних професій присвячено словник Я. Ебнера [9].

Мета дослідження. Водночас відсутнє окреме спеціальне дослідження апелювальної на позначення кравців і взуттєвників, що і є метою цієї публікації. Завдання вбачаємо у чіткій фіксації апелювальної, антропонімів та форм їхньої фіксації XIV-XVI ст. у сілезькому, нижньопрусському і східнопомеранському діалектах із зазначенням даних щодо часу і локалізації. У подальшому

визначаємо їхні мотивуючі основи, словотвірні особливості, аналізуємо історичні зміни у системі консонантизму і вокалізму у назвах ремісників та виокремлюємо синонімічні ряди.

Кравці. З розвитком витонченості моди виникає професія самостійного кравця – *Schneider* (свн. snīden, двн. snīdan, ст. сакс. snīthan), який розуміється на розкрій тканини і шитті. До того часу розкрій тканини при купівлі здійснював *Gewandschneider* або *Gewandscherer*, а шили, зазвичай, *Näher* або жінки: ... rat vnde wille habin gemacht vnde vundin vndir den *snydern* ... (Schweidnitz, 1347) [15, с. 24], Pesch Helewyk, der *Snyder* meyster (Striegau, 1352) [15, с. 39], Vincensius *snyder* sartor (Breslau, 1362) [5, с. 115], Jekel Beugentancz der *snyder* (Liegnitz, 1389) [3, с. 120], Nicclos *Sneider* (Kunitz, 1415) [4, с. 130], ... des seindt ursach gewesen erstlick die *schneider* ... (Stettin, 1523) [7, с. 100], vordorve ock ein meister ... *schneider* esste wandtscherer ... (Stettin, 1533) [7, с. 214], Schmade, *Schneider*, Schuster, Wagner, Bütner und ander hantwercker auffim Lande (Königsberg, бл. 1549) [26, т. I, с. 896], Michel *Schneider* (Danzig, 1603) [20, с. 71]. Очевидно, *housesnyder* позначає постачальника герцогського двору: meistir Nicclos der *housesnyder* (Liegnitz, 1388) [6, с. 110, 131, 134].

Schröder (свн. schröten «відрізати») – синонім до *Schneider*: ... Symon *Schroter*, Cunrad Brachman vnd andir *schroter* ... (Schweidnitz, 1337) [15, с. 21], wo man vyndet eynen *schröter*; der eyn tuch teylte üswendik den kameran (Liegnitz, 1353) [4, с. 130], Heinrich der schilnde *schroter* (Breslau, 1360) [19, с. 152], Nykel *Schroter* (Görlitz, 1400-1401) [5, с. 116], Albert *Schröter* (Danzig, 1431) [25, с. 66], Jeorgen *Schröder* (Danzig, 1583) [20, с. 72]. *Schröter* також може позначати у середньовіччі візника, що розвозить (schroten) бочки з пивом або вином від пивоварень до погребів споживача, напр.: Joh. Hofman *birschroter* (Liegnitz, 1351), Herman *winschroter* (Würzburg, 1350) [3, с. 123; 5, с. 116].

Як уже зазначалося, *Gewandschneider* розкрюював тканину для пошиття одягу, та згодом переважно лише продає її: ... aller vnsir mitte *gewantsnydern* ... (Reichenbach, 1369) [15, с. 65], ... an dy *gewantsnider* weysen als reich ader als arm worden ... (Reichenbach, 1387) [15, с. 82], ...

der nicht eyn *gewandsneyder* abir eyn webir ist czu Rychinbach ... (Schweidnitz, 1399) [15, с. 107]. А *Näher* (свн. næjen, снн. neien, neigen, двн. nājan «шити») не лише шив одяг, а займався художньою вишивкою (свн. naete): *Hempe Nether* textor (Breslau, 1370) [4, с. 130], *Petir neter* (Liegnitz, 1372) [4, с. 134], *Bartholomeus Nether* pistior (Breslau, 1385) [19, с. 107].

Hosenmacher, Hosennäher шили штани (свн. hose, що з двн. hose, ст. сакс. hosa). Зауважимо, що А. М. Голмберг сумнівається, з якого саме матеріалу – шкіри чи сукна [11, с. 50]: *Heinrich Hozenmecher* goltsloer (Breslau, 1375) [19, с. 106], *Ertman hosenmeker* (Danzig, 1377–1378), *Hosemaker* (Danzig, XV ст.) [11, с. 60]. Також задокументовано апелятив на позначення ремісника у назві вулиці м. Данциг (п. Gdańsk) середини XV ст.: *hasennegergasse* (Danzig, 1459) [10, с. 81].

Пошиттям курток (свн. jor(p)e, jurre, schōre, schop(p)e), тужурок вільного покрою займався *Joppener*: *Nicz yopener* preemtor (Breslau, 1385) [19, с. 106]. *Kittler* шив халати (свн. kit(t)el, снн. kedele): *Vecencz kitteler* (Liegnitz, 1435) [4, с. 130]. А *Kogeler* – капюшон (свн. kogel, kögel), який прикріпляли до куртки або пальта і натягали на голову: *Nitsche Kogeler*; *balneator* (Liegnitz, 1382) [6, с. 134], *Gregor Kögeler* (Bauer) (Liegnitz, 1470) [3, с. 82].

Kotzner (свн. kotze, ссн. kucze, двн. koz(z)o, kott «груба шерсть») виступає, очевидно, синонімом до *Kotzmacher* (ткач), який шив пальта чи рясини, що захищали від дощу і вітру подорожніх, паломників, селян і людей нижчого стану: А. *Koczner* (Landskron, 1393), *Klose Kuczner* (Braunau, 1408) [3, с. 83].

Шапкари та рукавичники. Виготовлення капелюхів виглядало так: спочатку *Filzer* продукував фільц (свн. vilz, двн. filz, ст. сакс. filt «вовняна маса») з вовни або волосся: *Hensil vilzer* seteler (Breslau, 1364) [19, с. 106], а *Huter* чи *Hutmacher* обробляли його та формували з нього капелюхи (свн. huot, двн. huot, ст. сакс. hōd): *Mathis huter* hat uf gereicht Heine Zemften das gebude uf Hensil *huters* erbe undir den *huterleuben* (Breslau, 1358) [17, с. 80], *Nitsche Lawbros* der *huter* (Liegnitz, 1383) [6, с. 134], ... *handwerker* der czechen ... der stad zue Breslaw: *creytzemer, cromer, wollenwebe ... hutter ...* (Breslau, 1388) [15, с. 84]. Однак найраніше свідчення про ремісника документується у назві вулиці м. Бреслау ще 1345 р.: *do lit under der huter leubin* by Hellinboldis steinhus [17, с. 80]. Також тут знаходимо згадку про *Hutmacher*: *unter den hutmachern* (1562, 1595, 1599) [17, с. 80]. Проте, як стверджує Г. Балов, *Filzer* сам робив капелюхи з фільцу [4, с. 130].

Handschuhmacher та *hanczkenworcht* шили рукавиці (свн. hantschuoch, hentschuoch, hentsche, двн. hantscuo) переважно зі шкіри, інколи з шовку: *Nitsche hanczkenworcht* (Liegnitz, 1369) [4, с. 130], *Andreas hanczkenmecher* (Liegnitz, 1372) [6, с. 133], *Heynrich Lyndener* der *hanczkenworchter* (Liegnitz, 1385) [6, с. 134], *hanczkemachers* (Breslau, 1390) [13, с. 254], *das dy hanczkenmecher* nicht sullen machen hanczken scheffin vor hundin (Liegnitz, бл. 1420) [6, с. 143]. Як вважає К. Бюхер, жінки-ремісниці виготовляли рукавиці з тканини або шкіри, а чоловіки – з металу для рицарів і воїнів [цит. за 25, с. 59]. Очевидно, синонімом до нього був *Handschuster*: ... *handwerker* der czechen ... der stad zue Breslaw: *creytzemer, cromer, wollenweber ... handschuster ...* (Breslau, 1388) [15, с. 84].

Латачі. *Altbüßer*, нн. *Oltboter* (свн. büeßen, снн. böten «виправляти, ремонтувати») латали старі речі і переважно обмежувалися дрібним ремонтом взуття: *wie* Heynrich *Altbüßer* renovator (Wohlau, 1339) [4, с. 130], ... *gegebin* habin ... *vnsern altbusern* czur Stregon *eczliche* recht (Striegau, 1365) [15, с. 57], *Martinus Oldbuter* (Braunsberg, 1372) [11, с. 62]. Синонім – *stuckewurchter* (свн. stuck(e), stuck(e) «частина; окремих цілий предмет, річ; певна міра», двн. stucki «частина чогось цілого»): *Jacob stuckewurchter* sutor (Breslau, 1381) [19, с. 108]. Також апелятив на позначення цього ремісника ліг в основу назв вулиць – сілезького м. Бреслау (п. Wrocław) і східносередньопомеранського м. Штеттін (п. Szczecin): *erbe* in der *altbusergasse* do Schonche der *altbuser* ynne wont (Breslau, 1365) [17, с. 5], *oldeböterstrate* (Stettin, 1403) [10, с. 73], *oldbuterstrate* (Stettin, 1432) [16, с. 17].

Mäntler відновлював старі пальта (свн. mantel, mandel, снн. mantel, двн. mantal) та інший одяг і торгував ним: (Hensil) *Bozewort* der *menteler* (Liegnitz, 1348) [6, с. 135], *Tile menteler* (Breslau, 1349) [17, с. 115], *Hannos mentiler* (Breslau, 1352) [19, с. 62], *vor* der *menteler* phorten (Breslau, 1387) [17, с. 115], *Henrich menteler* (Komotau, 1382) [3, с. 91], *Georg Menteler* (Görlitz, 1590) [5, с. 112].

Виробники взуття зі шкіри. Виробництвом взуття (свн. schuo(ch), двн. scuo(h), ст. сакс. skōh) зі шкіри займалися *Schuhmacher, Schuhmann, schuwurcht* (-worcht, -wert, -wort, -bort, -berdt, -birt, -bart), *Schuhknecht, Schuster* (свн. schuohsūtære, schuohsüter, утворено із свн. schuo(ch) та sū(s)ter, двн. sūtāri, süter, що з лат. sutor «швець»): *Claus schumaker* (Danzig, 1377–1378), *schumecher* (Thorn, бл. 1400), *Johannes scomaker* (Danzig, 1377–1378), *Merten Schumechers* (Braunsberg, 1400) [11, с. 73], *in* der *remsnyderstrate* da *Sneberch* der *schomaker* nu inne wanet (Stettin, 1421) [16, с. 35], *ouch* sollen

die *schumacher* nicht meh leder gerben (Marienburg, 1426) [25, с. 149]; Johann *scoman* (Danzig, 1377–1378) [11, с. 74]; ... Heyne Crossen vnd andir *schuwerten* ... (Schweidnitz, 1337) [15, с. 21], by Cunczil *schuborten* uf der beckergasse (Breslau, 1340) [17, с. 106], Pecze kleinsmit der *schuwurcht* (Breslau, 1345) [19, с. 107], Hannus Virczigmark *schuworcht* (Liegnitz, 1361) [6, с. 134], erbe uf der *schuwortken* (Breslau, 1373) [17, с. 189], Jocab *schuwort* mactator (1381) [19, с. 108], Dornoch eyn ynder *schuwort* sal czu bencken stehen ... (Schweidnitz, 1387) [15, с. 79], Close *Schuberdt* (Glatz, 1415) [5, с. 116], *schuwert* (Elbing, 1417) [11, с. 76], Hans *Schubirt* (Görlitz, 1498–1499) [5, с. 116], Nickel *Schubart* der becke (Liegnitz, 1508) [5, с. 102]; *schuknecht* (Braunsberg, 1400) [11, с. 69]; Nickel *Schuster* (Görlitz, 1457), Meister Caspar der *schuster* (Liegnitz, 1547) [3, с. 124], Schmide, Schneider, *Schuster*; Wagner, Bütner und ander hantwercker auffm Lande (Königsberg, бл. 1549) [26, т. I, с. 896]. Свн. *schuochwürchte*, *-worchte*, *-würke* (власне «Schuhwirker») перейшло у XIV–XV ст. у ссн. *schuwort*, *schuwert*, а в антропонімах – у *Schubert* [5, с. 116]. Форма *Schuster* є пізнішою, аніж *Schuhmacher*, до того ж південнонімецькою. **Bosenmacher** займався пошиттям чобіт (свн. *boze* «чобіт»): Nitsche *bozenmecher* (Liegnitz, 1381) [6, с. 134].

Виробники взуття з дерева. Korkenmacher (снн. *kork* < нідерл. *kurk*, *kork* < ісп. *córcho* < лат. *cortex* «кора, кора коркового дерева») та **Trippenmacher** (снн. *trippe* – дерев'яне взуття на високих підборах з ремнями) виготовляли взуття з дерева для двору та дому, яке було часто незамінним для переходу небрукваних вулиць: *korckmaker gesellen* (Danzig, 1533) [11, с. 62]; *trippenmaker* (Danzig, 1377–1378) [11, с. 78], Jocab *trippenmecher* (Liegnitz, 1387) [6, с. 134], Hermen *Trippenmaker* (Danzig, 1523, 1524, 1534) [11, с. 78]; а *Trippenmechergasse* (Danzig, 1416, 1523) перейменовано на *Korkenmachergasse* (1633) [23, с. 59]. Вони також виготовляли *patîne* (з італ. *pattino*, фр. *patin*). Це, здебільшого, жіноче взуття (синонім до снн. *trippe*), через те їх у Північній Німеччині часто називали **Pattinenmacher** чи **Patiner**: Arnold *patinnenmaker* (Danzig, 1377–1378), Hinrik *potinenmacher* (Danzig, 1377–1378) [11, с. 67]; Hermanno *Patiner* (Stettin, 1309, 1310, 1311), Ludolphus et Arnoldus dicti *Patiner* (Stettin, 1351) [11, с. 67]. Спорідненим з ними або навіть синонімом слугує **Klipper** (свн. *klippe*, *kliffe* «домашнє взуття» < звуконаслідувальне *klippklapp*) – галоша з одним краєм зі шкіри, шкіряною прокладкою та підошвою зі шкіри або з коркового дерева: Herman *clipper* (Danzig, 1377–1378) [11, с. 60].

Висновки. Виявлено 30 *nomina agentis*, які займалися виробництвом і ремонтом одягу та взуття, серед них: пошиттям одягу займалося 10 ремісників, виготовленням взуття зі шкіри – 6, з дерева – 5, виробленням головного убору та рукавиць – 6, ремонтом одягу – 3. Від назв ремісничих виробів утворено 24 апелятиви на позначення кравців і взуттєвників, матеріалу, з якого виготовлені вироби, – 1, назви виконуваної дії – 3. Окрім того, за загальною характеристикою матеріалу – 2 (*Altbüßer*, *stuckewurchter*).

За допомогою суфікса *-er* утворено 11 апелятивів на позначення ремісників (*Filzer*, *Huter*, *Kittler*, *Klipper*, *Kogeler*, *Mäntler*, *Näher*, *Patiner*, *Schneider*, *Schröder*, *Schuster*), інший – його варіант: *-ner* (*Joppener*, *Kotzner*). Також формою фіксації *Patiner* є його різновид із суфіксом *-ere* (> *-er*), який походить від лат. *-ārius*. Другими твірними основами у різнокорневих назвах ремісників виступають *-macher* (*Bosenmacher*, *Handschuhmacher*, *Hosenmacher*, *Hutmacher*, *Korkenmacher*, *Pattinenmacher*, *Schuhmacher*, *Trippenmacher*), *-wurcht(er)* (*-worcht*) (*hanczkenworcht*, *schuwurcht*, *stuckewurchter*), *-schneider* (*Gewandschneider*), *-näher* (*Hosennäher*), *-schuster* (*Handschuster*), *-mann* (*Schuhmann*), *-knecht* (*Schuhknecht*), *-büßer* (*Altbüßer*).

Засвідчені форми фіксації назв ремісників фіксують такі історичні зміни у системі консонантизму і вокалізму німецької мови: а) перехід свн. *s* [s] перед *n* в *sch* [š]: *Sneider-schnider*; б) дифтонгізацію *î>ei*: *schnider-schneider*; *gewantsnydern-gewandsneyder*; в) підняття *u>o*: *schumaker-schomaker*; *Kuczner-Koczner*; *schuworcht-schuwurcht*; г) перехід *w>b*: *schuwort-schubort*, *schuwert-Schuberdt*; д) умлаутизацію *o>ö*: *schroter-Schröter-Schröder*; *Kogeler-Kögeler*; *u>ü*: *altbuser-Altbüßer*; *a>ä*: *Hosemaker-hosenneker*; *schumacher-schumecher*; *hanczkemacher-hanczkenmecher*; е) появу придихового *h* (аспірація) *t-th*: *neter-Nether*; є) послаблення голосних у афіксах: *mentiler-menteler*; ж) синкопу: *oldeböter-oldbuter*; з) заміну приголосного *k-ch*: *hosenmeker-Hosenmecher*; *patinnenmaker-potinenmacher*; *trippenmaker-trippenmecher*.

Також можна виокремити сім синонімічних рядів: *Schneider-Schröder* «кравець»; *Hosenmacher-Hosennäher* «той, що шие штани»; *Schuhmacher-Schuhmann-Schuhknecht-Schuster-schuwurcht* «швець»; *Trippenmacher-Pattinenmacher-Patiner* «виробник взуття з дерева»; *Huter-Hutmacher* «капелюшник»; *Handschuhmacher-hanczkenworcht-Handschuster* «рукавичник»; *Altbüßer-stuckewurchter* «латач».

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

двн. – давньоверхньонімецьке
ісп. – іспанське
іт. – італійське
лат. – латинське
мн. – множина
нідерл. – нідерландське

нн. – нижньонімецьке
п. – польське
свн. – середньоверхньонімецьке
сн. – середньонімецьке
снн. – середньоніжньонімецьке
ст. сакс. – старосаксонське

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пиц Т.Б. Назви ремісників шкірообробних і хутрообробних ремесел у німецьких діалектах. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. Т. 2. С. 49-53.
2. Пиц Т. Б. Сілезькі назви текстильників XIV–XVII століть. *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 181–186.
3. Bahlow H. Liegnitzer Namenbuch: Familiennamen, gedeutet aus den Quellen des Mittelalters. Lorch : Weber, 1975. 160 S.
4. Bahlow H. Mittelhochdeutsches Namenbuch nach schlesischen Quellen : Ein Denkmal des Deutschtums. Neustadt an der Aisch : Degener & Co, 1975. 182 S.
5. Bahlow H. Schlesisches Namenbuch. Kitzingen : Holzner, 1953. 147 S.
6. Bahlow H. Studien zur ältesten Geschichte der Liegnitzer Familiennamen *Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz*. Liegnitz : Krumbhaar, 1926. Bd. 10. S. 102–162.
7. Blümcke O. Die Handwerkszünfte im mittelalterlichen Stettin. *Baltische Studien*. Stettin : Herrcke & Lebeling, 1884. S. 81–247.
8. Deutscher Wortatlas [hrsg. von W. Mitzka (ab Bd. 5: L.E.Schmidt)]. Gießen, 1951–1980. Bd. 1–22.
9. Ebner J. Wörterbuch historischer Berufsbezeichnungen. Berlin/Boston : de Gruyter, 2015. 1027 S.
10. Hoffmann A. Die typischen Straßennamen im Mittelalter unter besonderer Berücksichtigung der Ostseestädte: Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Königsberg, 1913. 103 S. + XII S.
11. Holmberg M. Å. Studien zu den niederdeutschen Handwerkerbezeichnungen des Mittelalters : Leder- und Holzhandwerker. Lund [u.a.], 1950. 279 S.
12. Jäger E. Die Synonymik der Berufsamen für den Wagenbauer. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Marburg, 1948. 154 S.
13. Jungandreas W. Zur Geschichte der schlesischen Mundart im Mittelalter. Breslau : Maruschke & Berendt, 1937. 586 S. + LXIV S.
14. Koolwijk R. v. d. Eine sprachliche Untersuchung zum Küferhandwerk. [Masch. Manuskript]. o.O., o.J. 96 S. + X S.
15. Korn G. Schlesische Urkunden zur Geschichte des Gewererechts insbesondere des Innungswesens aus der Zeit vor 1400. Breslau : Josef Max & Comp, 1867. 137 S.
16. Lemcke H. Die älteren Stettiner Straßennamen im Rahmen der älteren Stadtentwicklung. 2. neu erarb. Aufl. von G. Fredrich. Stettin : Saunier, 1926. 92 S.
17. Markgraf H. Die Straßen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen. Breslau : Morgenstern, 1896. 244 S.
18. Nölle-Hornkamp I. Mittelalterliches Handwerk im Spiegel oberdeutscher Personennamen: eine namenkundliche Untersuchung zu den Handwerkerbezeichnungen als Beinamen im Corpus der altdeutschen Originalurkunden. Frankfurt am Main [u.a.] : Lang, 1992. 730 S.
19. Reichert H. Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. und 14. Jahrhunderts. Breslau : M. & H. Marcus, 1908. 192 S. + IX S.
20. Rühle S. Geschichte des Handwerks der Bäcker zu Danzig. Danzig: Danziger Verl., 1932. 77 s.
21. Schier B. Die Namen des Kürschners. Leipzig [u.a.] : Hermelin, 1949. 32 S.
22. Schönfeldt A. Räumliche und historische Bezeichnungsschichten in der deutschen Synonymik des Schlächters und Fleischers. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Marburg, 1965. 164 S.
23. Stephan W. Die Strassennamen Danzigs. Danzig : Saunier, 1911. 99 s.
24. Witte U. Die Bezeichnungen für den Böttcher im niederdeutschen Sprachgebiet : eine Wort- und sachkundliche Untersuchung zum Böttcherhandwerk. Frankfurt a. M. : Lang, 1982. 485 S.
25. Volckmann E. Alte Gewerbegassen: deutsche Berufs-, Handwerks-, und Wirtschaftsgeschichte älterer Zeit. Würzburg : Memminger Verlagsbuchhandlung, 1921. 354 S.
26. Ziesemer W. Preußisches Wörterbuch: Sprache und Volkstum Nordostdeutschlands. Königsberg : Gräfe u. Unzer, 1935–1944. Bd. I–II.